

Komisja habilitacyjna powołana w dniu 2 września 2014 roku przez Centralną Komisję do Spraw Stopni i Tytułów w celu przeprowadzenia postępowania habilitacyjnego dr Ireny Pańków wszczętego w dniu 7 maja 2014 roku w dziedzinie nauk społecznych z dyscypliny nauki o polityce.

Warszawa, 16 grudnia 2014 r.

Wniosek Komisji o nadanie dr Irenie Pańków stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych z dyscypliny nauki o polityce

W dniu 16 grudnia 2014 r. odbyło się posiedzenie Komisji habilitacyjnej powołanej w dniu 2 września 2014 roku przez centralną Komisję do Spraw Stopni i Tytułów w celu przeprowadzenia postępowania habilitacyjnego dr Ireny Pańków w dziedzinie nauk społecznych z dyscypliny nauki o polityce, które wszczęte zostało 7 maja 2014 roku. Po zapoznaniu się z dorobkiem naukowym dr Ireny Pańków przedstawionym w jednotematycznym cyklu artykułów stanowiącym Studium tożsamości politycznej elit wczesnego okresu transformacji oraz recenzjami, po dyskusji (zał. 1) Komisja w głosowaniu jawnym przyjęła niniejszy wniosek, w którym zwraca się do Rady Naukowej Instytutu Studiów Politycznych PAN o nadanie dr Irenie Pańków stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych z dyscypliny nauki o polityce.

Uzasadnienie wniosku

Komisja stwierdza, że dr Irena Pańków złożyła wymagane przez ustawę z 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2003 r., nr 65, poz. 595, Dz.U. z 2005 r., nr 164, poz. 1365, Dz.U. z 2011 r., nr 84, poz. 45) dokumentacje niezbędną do przeprowadzenia postępowania habilitacyjnego, w tym jednotematyczny cykl artykułów dotyczący pod zbiorczym tytułem „Studium tożsamości polityczne elit wczesnego okresu transformacji” oraz wykaz pozostałych publikacji, a także szczegółowy autoreferat. Przedłożona dokumentacja uprawnia Komisję do stwierdzenia, że dr Irena Pańków jest badaczką z dużym doświadczeniem naukowym i o znacznym dorobku badawczym, co stanowi wystarczającą podstawę do nadania jej stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych z dyscypliny nauki o polityce.

Sylwetka habilitantki

Habilitantka uzyskała magisterium w dziedzinie socjologii w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego (UW) w 1971 r. oraz magisterium w dziedzinie filozofii, w Instytucie Filozofii UW w 1975 r. Doktorat w dziedzinie nauk politycznych na podstawie pracy „Utopia: społeczeństwo idealne a problem realizacji”, napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Jana Baszkiewicza, habilitantka uzyskała w Instytucie Dziennikarstwa i Nauk Politycznych UW w 1986 r.

Pracę etatową podjęła, początkowo jako stażystka w Zakładzie Historii Myśli Społecznej Instytut Socjologii UW, następnie jako doktorantka w Instytucie Filozofii UW (1972–1977), asystentka w tym Instytucie (1978–1980) oraz jako starsza asystentka i adiunkt w Centralnym Ośrodku Metodycznym Studiów Nauk Politycznych UW (1980-1989). Kolejne lata pracy to Instytut Nauk Politycznych PAN i Instytut Studiów Politycznych PAN, gdzie zatrudniona jest do chwili obecnej. W latach 2000–2012 w Instytucie Studiów Politycznych PAN dr Irena Pańków sprawowała funkcję zastępcy Dyrektora d.s. Ogólnych.

Ocena dorobku naukowego

Po doktoracie habilitantka opublikowała 57 prac naukowych. Wśród nich znajdują się 1 monografia, 3 redagowane lub współredagowane prace zbiorowe, 48 artykułów i rozdziałów w pracach zbiorowych oraz 5 recenzji. Wiele z tych publikacji to, jak zauważ prof. Jacek Raciborski, solidne artykuły lub rozdziały publikowane w prestiżowych miejscach.

W pracy naukowej habilitantka zajmowała się szeroko pojętymi uczestnikami polityki (ludźmi polityki) i ich jednostkowymi doświadczeniami. Celem badań, opartych na wielu pogłębionych wywiadach socjologicznych, było prowadzenie analiz jednostkowych i zbiorowych tożsamości politycznych, a także szerzej rozumianego fenomenu tożsamości politycznej. Najważniejsze teksty z tej tematyki habilitantka przedstawiła w jednotematycznym cyklu artykułów „Studium tożsamości polityczne elit wczesnego okresu transformacji”, stanowiących przedmiot obecnego postępowania habilitacyjnego. Pojęcia „tożsamość jednostkowa” i „tożsamość zbiorowa” habilitantka odnosi do dających się wyodrębnić podmiotów; jednostek i zbiorowości.

Wyzwania tożsamościowe uznaje habilitantka za ważny element doświadczenia polityków wczesnego okresu transformacji. We wszystkich studiach habilitantka posługuje

się rozumianą szeroko metodą jakościową. Z definicji metoda ta nie ma gotowych, ściśle zestandaryzowanych technik, jest zatem tyleż metodą, co podejściem. Zawiera bardzo istotny udział współczynnika humanistycznego. Podejście to habilitantka zastosowała zarówno w wywiadach, jak i w opracowywaniu materiału.

Łączne wyniki tych studiów teoretycznych i empirycznych zawarte są w dwóch publikacjach. (*Elitystyczna tożsamość warstwy politycznej?* W: W. Wesołowski (red.): *Obciążeni polityką. Posłowie i partie*, Wydawnictwo IFiS, Warszawa 2001, s. 195–218; *Elita polityczna w teoriach oraz percepcji polskich parlamentarzystów*, „Studia Polityczne”, 2007, nr 20, s. 205–226.).

Za bardzo ważny wkład do badań habilitantka uznaje własny projekt badawczy „Kobiety w elicie politycznej. Przywódczynie i reprezentantki” (W Sejmie IV kadencji po raz pierwszy od początku demokracji udział kobiet przekroczył 20%). Obecnie habilitantka uczestniczy w projekcie zakładowym pt. „Elita administracyjna a elita polityczna. Kariery, tożsamości, relacje elit administracyjnych” i realizuje własny projekt „Polityka a rodzina”.

Habilitantka ma na swoim koncie udział w liczących się projektach badawczych, m.in. poświęconych parlamentarnej elicie politycznej początków transformacji prowadzonych przez Jacka Wasilewskiego, Włodzimierza Wesołowskiego, Ewę Nalewajko oraz Habilitantkę (współkierowanie wraz z W. Wesołowskim). Projekty te finansowane były przez KBN, Fundację Batorego i z innych źródeł. W latach 1994-1996 była koordynatorem ze strony polskiej projektu „Kultury i aktorzy polityczni w Europie Środkowej” realizowanego przez ISP PAN oraz Centre National de la Recherche Scientifique, L’Institut de recherche sur les sociétés contemporaines (CNRS, IRESCO). Kolejny ważny projekt to proces konsolidacji elit politycznych i ich stosunek do integracji europejskiej prowadzone w latach 2003 -2005.

W latach 2007 -2010 habilitantka była koordynatorką ze strony ISP PAN sieciowego projektu badawczego „Rozpad i nowy porządek. Społeczeństwo – naród – kultura w okresie wielkiej zmiany”, realizowanego pod kierunkiem Henryka Domańskiego przez pięć instytutów PAN.

Intensywność uczestnictwa dr I. Pańków w badaniach podkreśla prosty wskaźnik. Nie było ani jednego roku, poczynając od 1980 r., w którym nie brałaby udziału w jakimś poważnym projekcie badawczym.

Ocena cyklu artykułów stanowiących podstawę procedury habilitacyjnej

Cykl artykułów stanowiących „Studium tożsamości politycznej elit wczesnego okresu transformacji” wybranych przez habilitantkę jako osiągnięcie naukowe, pochodzi z czterech projektów badawczych zrealizowanych w początkach transformacji ustrojowej w Polsce. Badania te zrealizowane zostały między jesienią 1990 a latem 1993 r. Miały one pionierski charakter. Po raz pierwszy w Polsce podjęte zostały badania elit szczebla centralnego. Uczestniczył w nich stały krąg osób, będących też autorami opracowań. Otwarta metoda badawcza (pogłębiony wywiad socjologiczny, oparty na dyspozycjach, nagrywany na magnetofon i spisywany *in extenso*) stworzyła szansę na wgląd w świat elity politycznej *in statu nascendi*.

Badaniami objętych zostało łącznie 146 respondentów (posłów i liderów partii politycznych). W wywiadach pytano o „wszystko, co ważne dla polityka”: społeczeństwo, demokrację, politykę oraz o elitę, jej stan, relacje wewnętrzne i relacje ze społeczeństwem. Lata 1990-1993 to w polityce okres dominacji obozu solidarnościowego, w którym jednocześnie doszło do jego podziału i, później, do utraty władzy w wyborach parlamentarnych 1993 r. Zwycięzcy w wyborach z 1989 r. byli głównymi autorami przemian i nadawali ton całej elicie. Zatem i badany tu fenomen tożsamości uformowany został głównie przez to, co się działo w elicie solidarnościowej. W odgórnej rewolucji bodaj najbardziej znaczącym składnikiem (i wskaźnikiem) zmiany politycznej jest wymiana elit.

Materiał składający się na cykl artykułów dotyczących studium tożsamości politycznej elit wczesnego okresu transformacji pochodzi z czterech badań, stanowiących integralną całość, czterech badań. Uzupełnieniem tych badań jest opracowanie nr 5, oparte głównie na materiałach prasowych z okresu „wojny na górze”.

Projekt pierwszy: „Parlamentarzyści X kadencji” (pod kierunkiem Jacka Wasilewskiego i Włodzimierza Wesołowskiego) został zrealizowany jesienią 1990 r. w okresie kampanii prezydenckiej. Badaniami zostało objętych 35 losowo wybranych respondentów.

Projekt drugi: „Nowa polska elita polityczna” (pod kierunkiem Jacka Wasilewskiego): respondenci zostali wybrani metodą losową spośród wszystkich 460 posłów. Badaniami objęto 40 parlamentarzystów. Odbyły się one na przełomie 1991/1992 r.

Projekt trzeci: „Koncepcje gospodarcze liderów partii politycznych” (pod kierownictwem Ewy Nalewajko) zrealizowany został wiosną 1992 r. Badaniami objęto 42 osoby dobrane metodą reputacyjną spośród liderów 11 partii politycznych (66% liderów

politycznych było w okresie badania także posłami). W dyspozycjach do wywiadów wyodrębniony został zaprojektowany przeze mnie blok pytań biograficzno-tożsamościowych i zapisy tej części wywiadu są podstawą analiz biograficznych.

Projekt czwarty: „Demokracja i polityka” (pod kier. Włodzimierza Wesołowskiego i Ireny Pańków) został zrealizowany w lipcu i początkach sierpnia 1993 r., czyli w okresie „*interregnum*” między rozwiązaniem Parlamentu I kadencji a kampanią wyborczą do nowego Parlamentu. Badaniami objęto grupę 29 Posłów Sejmu 1991–1993.

Projekt piąty: „Podziały w obozie solidarnościowym. Pluralizm polityczny a polityczna tożsamość”. Główny wątek opisu tego projektu oparty jest na kwerendzie prasy ze stosunkowo krótkiego, ale istotnego dla kwestii tożsamości okresu, jakim była „wojna na górze”.

Ogólne zaplecze teoretyczne wszystkich prezentowanych tu artykułów stanowią tezy nawiązujące zarówno do klasycznych koncepcji elit, jak i do współczesnych teorii elit. Wszystkie artykuły dotyczą tego samego fenomenu, łączy je też jednolita jakościowa metoda badania i metoda analizy. Poszczególne artykuły tworzą jednak odrębne, teoretyczno-empiryczne całości, oświetlające kolejny aspekt badanego fenomenu.

W ocenie prof. J. Raciborskiego: „Badania te [w których uczestniczyła dr I. Pańków] przyniosły rezultaty daleko wykraczające poza zasługę opisanie pewnej grupy w szczególnych warunkach historycznych. One wniosły istotny wkład do wiedzy o gwałtownym, acz pokojowym procesie przejścia z reżimu autorytarnego do demokracji, procesie konsolidacji demokracji i do ogólnej teorii demokracji. Wzmocniły ten jej nurt, który najwięcej zawdzięcza Schumpeterowi i który kluczową rolę w procesie politycznym przypisuje działalności elit. Dr Irena Pańków ma znaczący udział w sukcesach tych projektów badawczych”.

Według prof. B. Macha: „Ten zestaw tekstów to solidnie empirycznie podbudowana analiza <<mentalnej infrastruktury>> polskich elit parlamentarnych podejmujących w warunkach niepewności, a często i przy braku odpowiednich kompetencji, decyzje trudno- lub nieodwracalnie wyznaczające koleje i koleiny polskiej transformacji. Nie jest to czysta deskrypcja, o którą, niestety nietrudno, gdy preferuje się (jak Autorka) jakościowe metody badawcze nauk społecznych. Głębokie, swobodne wywiady z parlamentarzystami, które stanowią empiryczną podstawę analiz nawiązują bezpośrednio i w swej konstrukcji i w empirycznym przebiegu do pojęć teoretycznych, które dla Autorki tworzą przyjętą i zaakceptowaną przez nią siatkę teoretyczną”.

Zdaniem profesora J. Niconia artykuły stanowią oryginalne opracowanie poświęcone zagadnieniu, którego znaczenie nawet dla aktualnego życia politycznego. I „choć nie tworzą łącznej całości o charakterze monograficznym, można uznać za komplementarne kontinuum, które cechuje zbieżność zainteresowań, koncentrujące uwagę na różnych aspektach procesu kształtowania tożsamości politycznej przez przedstawicieli parlamentarnej elity. Zwłaszcza, że według deklaracji autorki, materiał pochodzi z czterech odrębnych, lecz stanowiących integralną całość badań. Cykl poświęcony jest przede wszystkim próbie rekonstrukcji obrazu tożsamości politycznej, formułowanego przez aktorów politycznych, będących respondentami w badaniach empirycznych. Autorka słusznie podkreśla, że badania te obejmują nie tyle rekonstrukcję samej tożsamości już uformowanej i stabilnej, lecz skoncentrowane są także na sam proces jej formowania i utrwalania labilnej jeszcze oraz dynamicznie kształtującej się dopiero postaci”.

Oceniając ogólnie cykl tekstów wskazanych jako osiągnięcie habilitacyjne prof. J. Raciborski zwraca uwagę na pewną wadę pomysłu, aby zestawić cykl z rozdziałów prac zbiorowych. „Te prace – pisze - stanowiły całości i zawierały wyłożoną, zazwyczaj we wstępach, teorię i metodologię. W poszczególnych rozdziałach autorzy wracali do rozstrzygnięć teoretyczno-metodologicznych jedynie hasłowo. Tak też postępowała w swoich rozdziałach dr Irena Pańków. W konsekwencji cykl mający być osiągnięciem habilitacyjnym cierpi na wyraźny deficyt teoretyczności, brak jest w nim dyskusji literatury i przeglądu dorobku innych badaczy zagadnienia. Nie ma w nim nigdzie obszernej prezentacji teorii elit. Na szczęście lepiej jest z koncepcją tożsamości za sprawą artykułu napisanego do innego rodzaju pracy zbiorowej niż przywołane książki, które wyrosły z badań empirycznych nad elitami politycznymi i są swego rodzaju raportami podzielonymi na rozdziały”. Dalej zaś recenzent pisze: „, Pewne negatywne skutki ma też fakt, że ocenie poddawane są prace napisane dość dawno temu. Nie chodzi przy tym o to, że nastąpił jakiś gwałtowny przyrost wiedzy o elitach politycznych bądź zmienił się w ogóle paradygmat uprawiania nauk społecznych (...) większość artykułów cyklu powstała zanim do kanonu socjologicznych studiów nad tożsamością, w tym polityczną, weszły książki: Giddensa, *Nowoczesność i tożsamość*; Castellsa, *Siła tożsamości*, prace Baumana z drugiej połowy lat 90. i kilka innych”.

Niedosyt z tego powodu odczuwa prof. B. Mach, gdy pisze: „Chętnie widziałbym w tym miejscu bardziej aktywne i autonomiczne wykorzystywanie teorii dla generowania hipotez badawczych. Stanowisko takie jest podyktowane zapewne moim przywiązaniem do ilościowych metod badawczych - nie traktuję go jako zarzutu czynionego Autorce uznając równouprawnienie we współczesnej nauce wszystkich paradygmatów badawczych. Czynię to

tym chętniej, że prace dr Ireny Pańków na tle innych zastosowań metod jakościowych w polskich naukach społecznych wyróżniają się klarownością i systematycznością w odwoływaniu się do teorii.”

Profesor J. Nocoń za pewną wadę cyklu uznaje: „brak podsumowania, bądź szerszej syntezy wniosków zawartych w poszczególnych artykułach. Takie opracowanie byłoby naturalnym zwieńczeniem cyklu jednotematycznych publikacji, a także dawałoby szansę autorce na sformułowanie bardziej ogólnych prawidłowości występujących w procesie kształtowania tożsamości politycznej krajowych elit. Tym bardziej, że w ostatniej dekadzie ukazało się sporo publikacji charakteryzującej przeobrażenia w tym środowisku i nowe podziały na scenie politycznej. Tylko częściowo rolę taką może odgrywać ostatnia publikacja zaliczona do tego cyklu pt. Podziały w obozie solidarnościowym. Pluralizm a polityczna tożsamość. W moim odczuciu projekt ten można uznać za nadal aktualny i otwarty na dalszą kontynuację”.

Profesor J. Nocoń stwierdza: „Podsumowując uważam, że przedstawiony do recenzji dorobek naukowy dr Ireny Pańków, w formie różnego typu publikacji, stanowi znaczny wkład autorki w rozwój nauk o polityce. Wraz z przedstawionymi osiągnięciami dydaktycznymi i dokonaniem popularyzatorskimi, spełniają wymogi obowiązującej ustawy o stopniach i tytule naukowych. Zatem z pełnym przekonaniem wnioskuję o dopuszczenie do dalszego procedowania w postępowaniu habilitacyjnym”.

Konkluzja recenzji prof. B. Macha brzmi podobnie: „swoim jednotematycznym cyklem artykułów <<Studium tożsamości politycznej członków elit wczesnego okresu transformacji>>, pozostałymi osiągnięciami naukowo-badawczymi, oraz swą działalnością dydaktyczną i organizacyjną dr Irena Pańków spełniła wymogi nakładane przez aktualnie obowiązujące przepisy na osoby ubiegające się o stopień doktora habilitowanego”.

Prof. J. Raciborski recenzję swoją konkluduje w tym samym tonie: „Wskazane uwagi krytyczne do poszczególnych tekstów jak i do całego jednotematycznego cyklu publikacji nie zmieniają mego ogólnego przekonania, że ich zalety biorą górę i przedstawiony cykl publikacji dr Ireny Pańków stanowi osiągnięcie naukowe mogące być podstawą nadania jest stopnia doktora habilitowanego (...) W szczególności oceniam, iż jednotematyczny cykl publikacji poświęcony tożsamości elit politycznych wczesnego etapu transformacji stanowi znaczny wkład do nauki o polityce i do socjologii. Popieram wniosek o nadanie dr Irenie Pańków stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki o polityce”.

Konkluzje

Wszyscy członkowie Komisji ocenili pozytywnie zarówno przedłożony cykl artykułów jak cały dorobek naukowy dr. Ireny Pańków. Niniejszy wniosek w głosowaniu jawnym został przyjęty jednomyślnie przez Komisję w trakcie posiedzenia plenarnego w dniu 16 grudnia 2014 roku. Komisja zwraca się do Rady Naukowej Instytutu Studiów Politycznych PAN o nadanie dr. Irenie Pańków stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych z dyscypliny nauki o polityce.

Skład Komisji habilitacyjnej:

Prof. Andrzej Antoszewski, przewodniczący komisji

Dr hab. Ryszard Żelichowski, profesor ISP PAN, sekretarz Komisji

Prof. Jacek Raciborski, recenzent

Dr hab. Jarosław Nocoń, profesor UGd, recenzent

Prof. dr hab. Bogdan Mach, recenzent

Prof. dr hab. Tadeusz Bodio, członek komisji

Prof. dr hab. Waldemar J. Dziak, członek komisji